

В.Ф. Москаленко, А.С. Свінцицький, С.О. Дубров, М.В. Хайтович

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ КЛІНІК У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Національний медичний університет ім. О.О. Богомольця, м. Київ

Ключові слова: університетська клініка, реформи в охороні здоров'я, Стоматологічний медичний центр НМУ ім. О.О. Богомольця.

Ключевые слова: университетская клиника, реформы здравоохранения, Стоматологический медицинский центр НМУ им. А.А. Богомольца.

Key words: University clinic, health care reform, Bogomolets National Medical University, Dental Medical Center.

Висвітлено організаційно-методичні й правові засади створення і функціонування університетських клінік в Україні. Проведено аналіз існуючої на сьогодні нормативно-правової бази стосовно питань організації та діяльності університетських клінік, визначено оптимальні обсяги їх фінансування. Стисло наведено досвід організації та функціонування університетської клініки НМУ ім. О.О. Богомольця – Стоматологічного медичного центру.

Освещены организационно-методические и правовые основы создания и функционирования университетских клиник в Украине. Проведен анализ существующей на сегодня нормативно-правовой базы по вопросам организации и деятельности университетских клиник, определены оптимальные объемы их финансирования. Коротко приведен опыт организации и функционирования университетской клиники НМУ им. О.О. Богомольца – Стоматологического медицинского центра.

The article gives an overview of the organizational, methodological and legal bases for the organization of university clinics in Ukraine. The analysis of the current date legal framework for the establishment and operation of university clinics was done, optimal levels of funding of the university hospitals were identified. An experience of the organization and functioning of the NMU university clinic – Dental Medical Center - is presented in the article.

Стратегічним завданням галузі охорони здоров'я є забезпечення високоякісної та доступної медичної допомоги всім верствам населення.

Президент України В.Ф. Янукович у своєму виступі 18.03.2010 р. під час зустрічі з регіональним активом АРК наголосив на необхідності реформи системи охорони здоров'я. Зокрема, Президент говорив про необхідність запровадження страхової медицини в Україні.

В умовах страхової медицини перевагу матимуть ті лікувально-профілактичні заклади, які в змозі забезпечити високопрофесійну, ефективну і сучасну діагностику захворювань та лікувально-консультативну допомогу. Досвід розвинутих країн Європи та США підтверджує, що поєднання в одному закладі лікувально-діагностичного процесу, виконання і впровадження наукових розробок і проведення навчального процесу призводить до незаперечного покращення показників усіх складових діяльності такого закладу.

У сучасних умовах одним із пріоритетних шляхів поліпшення якості надання населенню високоспеціалізованої медичної допомоги та підвищення рівня практичної підготовки лікарів є формування мережі університетських клінік.

В Україні давно назріла необхідність створення університетських лікарень. Світова практика показує, що такі лікувально-профілактичні заклади мають істотні переваги перед звичайними лікарнями, перш за все, за рахунок високопрофесійного кадрового потенціалу та кращої матеріально-технічної бази.

У розвинутих країнах Європи та США, як правило, існує 2 моделі співпраці між медичними вишами і закладами охорони здоров'я – коопераційна й інтеграційна.

При коопераційній моделі вищий медичний навчальний заклад (ВМНЗ) і лікарня зберігають статус окремих юри-

дичних осіб і, відповідно, різні джерела фінансування. Між закладами освіти й охорони здоров'я укладається угода, в якій описуються всі правові й фінансові аспекти співпраці.

За умови співпраці у вигляді інтеграційної моделі, лікарня тісніше інтегрована з ВМНЗ, оскільки є його структурним підрозділом і має спільне керівництво, при цьому ступінь інтеграції університетської клініки та ВМНЗ визначається відповідними органами центральної влади, положеннями або угодами. Однак і при інтеграційній моделі співпраці можуть зберігатися різні форми власності й різні джерела фінансування закладів (наприклад, у Литві Каунаський медичний університет фінансується з бюджету Міністерства освіти, а університетська лікарня Каунаського медичного університету – Міністерством охорони здоров'я).

Окрім перерахованих вище, на наш погляд, завданнями університетської клініки є:

- надання спеціалізованої та високоспеціалізованої лікувально-профілактичної допомоги в процесі клінічної підготовки осіб, які проходять навчання у ВМНЗ;
- підготовка, перепідготовка й підвищення кваліфікації медичних працівників за стандартами вищої освіти;
- створення умов для проведення наукових досліджень;
- апробація та впровадження нових медичних технологій;
- надання високоспеціалізованої лікувально-профілактичної та консультативної допомоги іншим лікувально-профілактичним закладам;
- підвищення якості освіти і виховання студентів, науково-педагогічних і медичних працівників за стандартами вищої освіти, забезпечення практичної підготовки;
- забезпечення умов для клінічної підготовки і перепідготовки студентів, науково-педагогічних і медичних працівників у межах навчальних програм системи безперервної

освіти, участь у розробці й реалізації програм підвищення кваліфікації медичних працівників.

В Україні вже понад 5 років проводяться адміністративні заходи щодо створення мережі університетських лікарень, прийнято цілу низку законодавчих документів і підзаконних актів стосовно організації університетських лікарень і клінік, однак на сьогодні все ще не існує жодного зразка повноцінної університетської клініки.

Указом Президента України від 06.12.2005 р. №1694 «Про невідкладні заходи щодо реформування системи охорони здоров'я» передбачено розробку положення про клінічну базу вищого медичного навчального закладу IV рівня акредитації (університетську клініку).

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22.02.2008 р. №366-р серед інших пріоритетів схвалено організацію виконання комплексних заходів для інтеграції лікувально-профілактичної справи й наукової діяльності у сфері охорони здоров'я, створення мережі національних центрів провадження наукової діяльності одночасно з наданням високоспеціалізованої та спеціалізованої медичної допомоги.

Спільним наказом МОЗ та АМН України від 12.09.2008 р. №522/51 затверджено Концепцію розвитку вищої медичної освіти в Україні, метою якої є створення правових, економічних і організаційних умов для підвищення якості вищої медичної освіти шляхом приведення її стандартів до міжнародних вимог та ефективного використання матеріально-технічного і наукового потенціалу галузі.

Серед основних завдань реалізації Концепції чи не найголовнішим є забезпечення необхідних для держави обсягів підготовки висококваліфікованих фахівців і удосконалення системи їх безперервного професійного розвитку; виконання конкурентоспроможних навчальних і наукових розробок у вищих медичних навчальних закладах; підвищення ефективності використання фінансових і матеріально-технічних ресурсів для забезпечення розвитку вищої медичної і фармацевтичної освіти. Оптимальною визнано модель підготовки медичних працівників на основі скоординованих міжгалузевих заходів з Академією медичних наук і Міністерством освіти і науки України з об'єднанням ресурсів держави, місцевих громад, громадських організацій і приватних структур.

Передбачено удосконалення нормативно-правової бази для створення мережі університетських лікарень МОЗ України і клінік при вищих навчальних закладах; поглиблення взаємозв'язку навчального процесу з науковою та лікувальною діяльністю ВНЗ.

Очікується, що серед інших результатів, насамперед, буде:

– впроваджена інноваційна система підготовки медичних і фармацевтичних кадрів на засадах інтеграції медичної освіти, науки й належної клінічної практики, що забезпечить підвищення їх професійного рівня, якості надання профілактичної та медичної допомоги населенню;

– розширено мережу університетських лікарень МОЗ України та клінік, що сприятиме підвищенню рівня практичної підготовки лікарів (провізорів) і покращенню якості надання медичної допомоги населенню;

– забезпечено ефективні механізми залучення й використання ресурсів держави на потреби медичної та фармацевтичної освіти;

– приведено до міжнародних стандартів навчально-методичного забезпечення всіх ланок вищої медичної та фармацевтичної освіти на базі результатів фундаментальних і прикладних наукових, методичних досліджень, з урахуванням принципів доказової медицини, вітчизняного досвіду організації вищої медичної та фармацевтичної освіти;

– реалізовано систему безперервного професійного розвитку медичних і фармацевтичних кадрів.

Фінансування заходів, спрямованих на реалізацію Концепції, передбачалось здійснювати за рахунок коштів державного й місцевих бюджетів. При цьому необхідний обсяг фінансування з державного бюджету визначається щороку, виходячи з наявності коштів, з урахуванням пріоритетів галузі, та з інших джерел фінансування; органи місцевого самоврядування самостійно визначають обсяг коштів, що можуть бути виділені з місцевих бюджетів для проведення зазначених заходів. Додаткове фінансування здійснюватиметься за рахунок коштів об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій, благодійних організацій, фізичних осіб та інших джерел.

Наказом МОЗ України від 07.11.2008 р. №642 затверджено примірне положення про університетську клініку при державному вищому навчальному закладі (закладі післядипломної освіти) III–IV рівнів акредитації МОЗ України й визначено основні завдання університетської клініки: надання високоспеціалізованої та спеціалізованої лікувально-профілактичної допомоги, медичної допомоги при невідкладних станах та екстрених ситуаціях; забезпечення на цій основі підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації медичних працівників за стандартами вищої освіти; проведення науково-дослідної роботи, розробки, апробації та впровадження нових медичних технологій. Визначено, що університетська клініка створюється наказом МОЗ України відповідно до чинного законодавства України.

Комітет Верховної Ради України з питань науки і освіти у 2009 році ухвалив рішення рекомендувати Верховній Раді як пріоритетне завдання в сфері інтеграції практичної охорони здоров'я та медичної науки і освіти створення університетських клінік і клінічних лікарень. Пропонувалось розмежувати поняття університетської клініки та клінічної бази установи медичної освіти (клінічної лікарні).

Університетські клініки – це структурні лікувально-навчально-наукові підрозділи вищих навчальних закладів або навчальних закладів післядипломної освіти.

Саме університетські клініки стануть базами резидентури з найбільш високотехнологічних спеціальностей (кардіохірургія, нейрохірургія, інтервенційна кардіологія, пластикна хірургія), лікарська резидентура поступово замінить існуючу систему спеціалізацій, які ні за терміном, ні за змістом уже не відповідають сучасним стандартам підготовки спеціалістів. За цими спеціальностями будуть першочергово впроваджені передліцензійні цикли підвищення кваліфікації лікарів, які надаватимуть населенню високоспеціалізовану медичну допомогу.

Клінічні бази установ медичної освіти (клінічні лікарні) створюються вищими навчальними закладами та вищими навчальними закладами післядипломної освіти разом з центральними, місцевими органами виконавчої влади та ор-

ганами місцевого самоврядування на базі наукових установ, закладів охорони здоров'я, у тому числі тих, що належать територіальним громадам або передані їм. Порядок їх утворення і функціонування повинен визначатись положенням Кабінету Міністрів України.

НМУ ім. О.О. Богомольця має позитивний досвід роботи вузькоспеціалізованої університетської клініки – Стоматологічного медичного центру, створеного за інтеграційною моделлю в 2004 році. Нині це потужна лікувально-профілактична установа, де працює 300 стоматологічних установок, вона розрахована на 1400 відвідувань за зміну, в ній лише за останній рік проліковано більше 350 тис. осіб, проведено майже 8 тис. оперативних втручань.

За рахунок вдалого менеджменту адміністрації університету за 5 років майже повністю оновлено матеріально-технічну базу стоматологічної клініки, закуплено 59 сучасних стоматологічних установок, відкрито новітній фантомний клас для проведення підготовки майбутніх лікарів-стоматологів. Протягом останніх 6 років фахівцями Стоматологічного центру НМУ надано кваліфіковану допомогу понад 2,5 млн пацієнтів.

Однак, на відміну від вузькоспеціалізованої університетської клініки (стоматологічної, гінекологічної тощо), університетська лікарня в широкому розумінні – це багатопрофільна лікарня, розрахована на 1–3 тисячі ліжок, приєднана до медичного факультету університету. В такій лікарні повинно розвиватись понад 20 напрямків, по кожному з яких треба проводити підготовку фахівців і наукові дослідження, надавати високоспеціалізовану медичну допомогу населенню. Проектом Закону України «Про заклади охорони здоров'я» в статті 24 пропонується таке визначення: «Університетська клініка є закладом охорони здоров'я, що забезпечує надання багатопрофільної висококваліфікованої медичної допомоги...», тобто поняття «університетська клініка» й «університетська лікарня» ототожнюються. Законопроектом визначається, що університетська клініка створюється рішенням Кабінету Міністрів України за поданням Ради Міністрів Автономної республіки Крим, обласних, міських рад Києва та Севастополя на базі ВМНЗ і закладів охорони здоров'я республіканського (Автономна республіка Крим), обласного та міського (міста Київ, Севастополь) рівнів.

Однак для створення повноцінної мережі університетських лікарень необхідно здолати ряд нормативних протиріч.

Серед перспективних моделей – створення Державної корпорації «Університетська лікарня» за участі багатопрофільного міського або обласного лікувально-профілактичного й вищого медичного навчального закладу. При цьому, заклади поєднуються відповідно до ст. 120 Господарського Кодексу України (корпорацією визнається договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися з делегуванням окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації), пов'язуються договором, згідно з яким передають до цього об'єднання частину своїх повноважень. Учасники зберігають статус юридичної особи, не змінюють систему фінансування, залишається незмінною і система підпорядкованості.

Державна корпорація «Університетська лікарня» може бути

створена Кабінетом Міністрів України або Міністерством охорони здоров'я України, а також місцевими органами влади і виконуватиме диспетчерсько-регулюючі функції, забезпечуватиме узгодження лікувального процесу, навчальних планів і програм, вирішуватиме всі спірні питання, що виникатимуть, впроваджуватиме систему матеріального заохочення та преміювання тощо. Як юридична особа корпорація представлятиме інтереси своїх учасників у співпраці з органами влади, на міжнародному рівні, в судах. Генеральний директор корпорації призначатиметься наказом МОЗ за погодженням з органами місцевої влади. До складу Наглядової ради повинні входити представники всіх органів влади, що мають відношення до цього процесу, а також профспілки і громадські організації.

Саме через створення корпорації «Університетська лікарня» можливе покращення надання спеціалізованої, високоспеціалізованої і первинної лікувально-профілактичної допомоги населенню; забезпечення якісної підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації медичних (фармацевтичних) працівників; проведення науково-дослідної роботи, розробки, апробації та впровадження нових медичних технологій.

Для реалізації даного проекту необхідна ціла низка поправок і доповнень до чинного законодавства: Закону України «Про основи законодавства про охорону здоров'я»; Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 25.05.1997 р.; Бюджетного кодексу України; нормативної бази МОЗ, зокрема, Наказу МОЗ України від 28.10.2002 р. №385 «Про затвердження переліків закладів охорони здоров'я, лікарських, провізорських посад та посад молодших спеціалістів з фармацевтичною освітою у закладах охорони здоров'я»; наказу МОЗ України від 23.02.2000 р. №33 «Про штатні нормативи та типові штати закладів охорони здоров'я»; наказу МОЗ України від 07.11.2008 р. №642 «Про затвердження примірного положення про університетську клініку при державному вищому навчальному закладі (закладів післядипломної освіти) III-IV рівнів акредитації МОЗ України».

На нашу думку, загальне керівництво університетською лікарнею повинен здійснювати директор клініки, який вирішує всі питання оперативного управління й несе повну відповідальність за діяльність підпорядкованого йому підрозділу. На базі університетської лікарні будуть проводитись консультації професорів і доцентів з числа найбільш досвідчених працівників університету.

За нашими розрахунками, отриманими на підставі вивчення практичної діяльності майже 40 університетських клінік країн Європейської співдружності, для забезпечення належного рівня медичного обслуговування, якості освітніх послуг і наукових досліджень, ліжковий фонд сучасної університетської клініки має становити не менше 1000 ліжок, з щодобовим фінансуванням ліжка близько 5 тис. грн., а річний бюджет університетської клініки повинен становити близько 250 млн доларів США.

Для повноцінного розвитку університетської лікарні джерелами фінансування повинні бути державний і місцеві бюджети, спеціальні фонди університету й органів місцевого самоврядування адміністрації, наукові гранти й благодійні

внески організацій і громадян. Допоміжними джерелами фінансування повинні стати фармацевтичні компанії, виробники медичної апаратури, платні послуги.

Отже, сучасна університетська клініка забезпечує єдність

основних напрямів діяльності ВМНЗ: підготовки й перепідготовки лікарів; проведення наукових досліджень і впровадження їх результатів у практику діяльності лікувальних установ; надання високоспеціалізованої допомоги населенню.

Відомості про авторів:

Москаленко В.Ф., д. мед. н., професор, академік НАМН України, ректор НМУ ім. О.О. Богомольця.

Свінціцький А.С., д. мед. н., професор, проректор з науково-педагогічної, лікувальної роботи та післядипломної освіти НМУ ім. О.О. Богомольця.

Дубров С.О., к. мед. н., доцент каф. анестезіології та інтенсивної терапії НМУ ім. О.О. Богомольця.

Хайтович М.В., д. мед. н., доцент, в. о. проректора з наукової роботи НМУ ім. О.О. Богомольця.

Адреса для листування:

Москаленко Віталій Федорович. 01601, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 13.

Тел.: (044) 234 40 62

УДК 616.12-008.331.1-008.9-092.11

В.І. Кривенко, Т.Ю. Гріненко, І.С. Качан

ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ХВОРИХ НА ГІПЕРТОНІЧНУ ХВОРОБУ І ЦУКРОВИЙ ДІАБЕТ

Запорізький державний медичний університет

Ключові слова: *якість життя, гіпертонічна хвороба, цукровий діабет.*

Ключевые слова: *качество жизни, гипертоническая болезнь, сахарный диабет.*

Key words: *quality of life, essential hypertension, diabetes mellitus.*

Досліджено стан якості життя у хворих на гіпертонічну хворобу II стадії та цукровий діабет 2 типу, які проходили лікування в умовах університетської клініки Запорізького державного медичного університету. Виявлено, що у обстежених пацієнтів зниження якості життя відбувається за рахунок психічних компонентів, а саме: обмеження соціального функціонування, зниження енергійності, впливу негативного емоційного фону на суспільну діяльність. Показано доцільність вивчення якості життя таких хворих на різних етапах спостереження.

Исследовано состояние качества жизни у больных гипертонической болезнью II стадии и сахарным диабетом 2 типа, которые проходили лечение в условиях университетской клиники Запорожского государственного медицинского университета. Обнаружено, что снижение качества жизни обследованных пациентов происходит за счет психических компонентов, а именно: ограничения социального функционирования, снижения энергичности, влияния негативного эмоционального фона на общественную деятельность. Показана целесообразность изучения качества жизни у таких больных на всех этапах наблюдения.

The state of quality of life in patients with essential hypertension of the II stage and 2 type diabetes mellitus, which were treated in the University clinic of Zaporozhye State Medical University was investigated. It is revealed that decline of quality of life in examined patients takes a place due to psychical components, namely because of a limit of the social activity, decline of vigorousness, influence of negative emotional background on public activity. The study of quality of life of such patients on the different stages of supervision is recommended.

Структура захворюваності останнім часом кардинально змінюється – все більшою стає частка хронічних хвороб, що неможливо вилікувати, незважаючи на суттєвий науково-технічний прогрес у медицині [1,2]. За таких обставин кінцевою метою будь-якого лікувального процесу є не тільки зменшення смертності, але й поліпшення якості життя (ЯЖ) пацієнта.

Згідно з визначенням ВООЗ, ЯЖ – важливий інструмент для оцінки методів лікування, обстеження й підготовки медичного персоналу [3]. Одночасно ЯЖ є першочерговим показником при порівнянні різних методів ведення захворювань і визначення оптимальних лікувальних програм у світлі їх ефективності й вартості [4,5].

З урахуванням того, що серцево-судинні захворювання, а саме гіпертонічна хвороба (ГХ) й ішемічна хвороба серця, особливо у поєднанні з ожирінням і цукровим діабетом (ЦД), залишаються головною причиною смертності не тільки в Україні, але й у більшості країн Європи [6], дослідження стану ЯЖ у пацієнтів з цими нозологіями повинне стати одним із головних проблемних напрямів розвитку медичної науки сьогодення.

МЕТА РОБОТИ

Проаналізувати стан ЯЖ хворих на гіпертонічну хворобу й цукровий діабет 2 типу, які проходили лікування у відділеннях університетської клініки Запорізького державного медичного університету.